

ACC. N:R M. 15376 : 1-19.

Landskap: *Skåne* Upptecknare: *f. lantbr. Nils Månsson, Tösåla*
Härad: *V. Gönge* Berättare: *Albert Samuel Svensson, Tösåla*
Socken: *N. Mellby* Berättarens yrke: *f. d. lantbrukare*
Uppteckningsår: *1959* Född år: *1882 i Nebraska, U.S.A. (kom till Sverige
end. nys. minnen
genom)*

FOLKLIVS-
ARKIVET

LUND

x ännu uppl.

Gudstjänst och nattvardsgång. s. 1-19.
(foto a sid. 11a; nys. salen.)

LUF 107

17/6 - 59

Landskap: Skåne **Berättare:** Albert Samuel Svensson
Härad: Västra Göinge **Berättarens yrke:** F.lantbrukare
Socken: Norra Mellby **Berättarens adress:** Skea Sösdala
Uppteckningsår: 1959 **Född år** 1882 **i** Nebraska U.S.A.

Upptecknare: F.lantbrukaren Nils Månsson, Sösdala född 1888 .

Berättaren Albert Svensson är visserligen född i U.S.A. men följde med sina föräldrar till Sverige endast några månader gammal. Har bott i hela sitt liv helt nära kyrkbyn där prästen bodde och har varit dräng åt prästen eller hans arrendator i flera år, kört prästa-skjuts mångfaldiga gånger till Tjörnarp och deltagit mässorna. Har sinne för att berätta, om gammalt även i övrigt. Senare har han blivit frikyrklig liksom upptecknaren.

Ifyll ovanstående uppgifter! Skriv uppteckningen *endast* på den linjerade sidan

Gudstjänst och Nattvardsgång.

Högmässogudstjänsten kallades för "Mässan" i dagligt tal .

Övriga gudstjänster förekom det just inga utom de så mångomtalade "husförhören" och bibelförklaringar, de senare tydligen av senare

datum än husförhören. Så kallade passionspredikningar hölls

under passionstiden hölls på annat ställe än i kyrkan, vanligen i

någon skolsal och de har varit vanliga så långt man minns.

Hur ofta man besökte kyrkan varierade högst väsentligt .

Så långt det går att utläsa ur vad de gamla berättade om kyrko-

bruk och kyrkogång har det alltid funnits en "församlingskärna"

i församlingen = en liten grupp av sådana som troget och uthålligt

gått till kyrkan för god sedvänjas skull . Och dessa trogna hän-

givna kyrkomedlemmar fanns här och där i byarna liksom insådda i

den övriga befolkningen , och deras livsstil avvek något från de

övrigas. Sålunda berättade min svåger Nils Jönsson(död 1958) om

huru man i hans föräldrahem på Nääs , när det var söndagsmorgon

kom alltid frågan på tal om vem av familjens medlemmar som skulle

gå till kyrkan.

Hans far Jöns Hendriksson ville nämligen att hushållet på gården skulle vara representerat vid mässan varje söndag. Själv gick Jöns Hendriksson lika ofta som de andra familjemedlemmarna till mässan. Med tanke på att de olika hemmansnumren hade sina bestämda platser i kyrkan där man brukade sitta kunde ju prästen lätt se om hushållet var representerat vid mässan. En annan sagesman Albert Svensson i Skea berättar liknande från sitt föräldrahem, som förresten låg helt nära kyrkan varför de inte hade så lång väg dit. Samme Albert Svensson om en skomakare Jöns Minör, vanligen kallad "Melo", som bodde hos dem i Skea, att Melo i regel gick i ~~varannan~~ ^{kyrkan} söndag, och gick han inte i kyrkan läste han ändå alltid en predikan hemma. Han läste så högt för sig själv så det hördes utanför bostastaden. Det var dock mest en sedvänja som inge satte så mysket spår i levernet, ^{han} söp och levde till även på annat sätt. Det är klart att husfäder som de två förstnämnda även använde sitt inflytande på tjänstefolket om de hade sådana utöver de egna barnen.

Till församlingsskärnan hörde inte minst en del äldre

ensamboende kvinnor och även män , änklingar och sådana som ej
gift sig. De tillhörde utan tvekan de trognaste kyrkobesökarna
och skaffade sig en god omväxling från det dagliga genom sin
kyrkogång och fick matat in i sin själ goda ting.

Så fanns det en grupp människor som mera sällan besökte kyrkan,
det inskränkte sig till kyrkogång vid de större högtiderna ,Jul ,
påsk ,långfredag , och pingst och så vidare vid begravningar
som de bjudits till . De gick till nattvarden två gånger om året.

En tredje grupp , som utan tvekan var den största, gick så
gott som aldrig i kyrkan . Levde helt för det världsliga och hade
inget behov av gudsordet och höll sig borta från de platser där
det förkunnades . I många fall var den stora fattigdomen ett hin-
för kyrkogång . De var dåligt försedda med kläder och för den
skull drog ^{de} sig för att uppträda bland högtidsklädda skaror.

Torpare och dagsverkare fick ofta sköta sina egna angelä-
genheter på söndagen , som att så och skörda på sin lilla täppa,
ordna med ved och torv , utför smärre reparationen e.c.t.

Väl inkomna i denna rytm var det inte lätt att bryta den.

Järnvägen kom till vår bygd för jämt 100 år sen och hur stora fördelar som än vanns genom denna förbättring blev det dock en "slyngelperiod" för det uppväxande Sösdala samhälle. Två bierkrogar försämrade nykterhetstillståndet i samhället med omnejd och en hel del folk samlades till samhället som levde om i allt annat än gudsfruktan. Vad här sagt om kyrkobesöken gäller tiden från 1840--1850-talen och framöver nu inbegripit samhällsbildningen för 100 år sen. Det här förut skildrade tillståndet för 100 år sedan med försämring i livsföringen och i samlevnaden framkallade omsidor motdrag från vissa grupper. En nykterhetsförening bildades 1884 och verkar ännu för en nyktrare livsföring. En missionsförsamling bildades året därpå tillhörande Sv, Missionsförbundet och dess medlemmar stod kvar i kyrkan formellt men sökte uppbyggelse vid sina egna möten. Både de nu nämnda föreningarna har egna rymliga lokaler och livlig verksamhet.

Den andliga väckelse som på 1870-1880-talen gick över bygden gick vid sidan om kyrkan t.o.m. trots motstånd från denna då de gamle kunde berätta om hur prästen i detta fall L.A.Pettersson

varnade för det frambrytande läserket. Fosterlandsstiftelsen ,
mer än hundraårigt, har haft sina försänkningar i bygden , mest
i Ljungarum och Maglö men även i Sösdala. De har hållit sig
närmare kyrkan och gått till nattvarden i denna och meddelats
dop och vigsel där också . De har hållit stugomöten i byarna
och har eget missionshus i Ljungarum för mera regelbundet hållna
möten . ^{där} Så sent som 1922 bildades också en pingstförsamling i
Sösdala som har egen lokal och regelbunden verksamhet. Så har det
med början från sekelskiftet bildats en väldig massa ideella,
fackliga och ekonomiska föreningar som tagit folkets intresse i
anspråk och hållit det borta från kyrkans verksamhet.

Skulle man teckna läget i dag så är det i stort sett oföränd-
rat vad nu gäller kyrkibesöken . Det finns en kärntrupp till
kyrkan trogen i ur och skur, En mera likgiltig och passiv grupp
som går till kyrkan en och annan gång , och så den stora grupp
som så gott som aldrig går i kyrkan , en del därför att de ej
har några andliga intresse och en del därför att de har egen
andlig verksamhet.

Detta var nu om kyrkobesöken vid högmässorna.

Av kyrkans andra högtider äro de s.k. husförhören ute i byarna mest omtalade. De har numera helt upphört och det sackade av med dem bortåt sekelskiftet. Så långt jag kunnat utforska har det inte förekommit något husförhör här under 1900-talet. Husförhören ute i byarna var en händelse som man såg fram emot med en viss bävan. Även om det inte var något direkt tvång att bevista dem så måste man ändå infinna sig och deltaga i dem om man var rädd om sitt medborgerliga förtroende, för till detta hörde att äga ett visst minimum av kristendomskunskap. Inför det fruktade husförhöret lade drängarna undan sina kortlekar och började läsa katekes och bibel för att friska upp sin skrala kunskap i kristendom, och det var inte bara drängarna som sålunda beredde sig det gjorde man över lag. Var det en burgen bonde som öppnade sitt hus för husförhör bjöds vanligen prästen och hans sällskap på mat efteråt. Hölls det på ett mindre, fattigare ställe bestod trakteringen av kaffe med dopp.

Den mest fruktade husförhørsledaren som låtit tala om sig

i äldre tider var prosten Fredrik Horney präst här åren 1843--
1865. Han var sträng och nitisk och tillrättavisade på ett sådant
sätt att det väckte förargelse. Sålunda berättas det om en dräng
som vid husförhöret inte kunde svara på frågor han fick , blev
tillrättavisad med orden " brännvinsflaskan och kortleken kan du
sköta men din kristendom kan du inte." Hos Lasse i Lassagåra
(ett ställe som numera är nedrivet) hade en piga kommit i omstän-
digheter och väntade barn , och detta fick Lasse höra vid husför-
höret med anmärkningen att " läsa kan du inte men tillåta otukt
i ditt hus det kan du". "Du kan mala och tulla", men din kristendom
kan du inte , sa samme präst till möllaren i Stränte. Ett husför-
hör hölls i kyrkans vapenhus (ej av Horney) och dit kom en man
som gick under benämningen "Berntsa Bengt" en underlig typ som
som inlät sig i diskussion och gennäle mot prästen så det blev
fiasko av det hela.

Böbelförklaringarna och passionspredikningarna hölls även de
på annat ställe än i kyrkan t.ex. i en skolsal . Dessa möten
samlade en del folk .

Passionspredikningarna fortsätter ännu årligen men inte så vitt jag vet bibelförklaringarna.

Beträffande gudstjänsterna så färdades man till dem på alla sätt . De flesta gick till fots i äldre tider , fast de mera långväga åkte till kyrkan om man hade något att köra med . De gående använde i vissa fall kyrkstig som ännu kan utpekas, De flesta kom i god tid till kyrkan , gick in i denna genom vapenhuset , men gick ut stora utgången på västra gaveln. Man kom till kyrkan på om på , en och en och två och två allt efter som det bar sig.

Det var mycket vanligt att man stannade utanför kyrkan och pratade med bekanta om väderlek om sådd och skörd och varjehanda.

Det torde vara säkert att kvinnorna var mest kyrksamma . De kom klädda i schalett , kort kofta och vid kjol, en vit näsduk om psalmboken och i samma hand som man höll boken hade de en liten lavendelkvast eller ambrott som luktade gott . Att far och mor hade sällskap var inte ovanligt. Stilla och högtidligt gick man in i kyrkan , men att någon tog piskan med sig in i kyrkan för att därmed visa sin myndighet har vi inte hört talas om.

Inne i kyrkan var det bänkuppdelning så varje hemmansnummer hade sin angivna plats. där man satte sig . Fram till 1880-talet höll man på denna sed . Vanligen satt fruntimren till vänster och karlarna till höger om mittelgången i kyrkan ett bruk som fortsatte fram till sekelskiftet . Några knäfall eller korstecken i kyrkan då man kom in, har vi inte hört talas om . Däremot brukade man böja sig fram i bänken sedan man tagit plats och med handen för ansiktet läsa en bön helt tyst, en god sed som fortsätter ännu.

Det där att resa sig upp under mässan skedde huvudsakligen under skriftläsningen och även denna sed fortsätter. Någon kyrksup , så där synligt åtminstone har inte varit brukligt och bykrog i kyrkbyn har jag aldrig hört talas om eller läst i något av de gamla protokollen . Närmaste krog var Sösdala gamla by (alltså ej samhället där det nu ligger) där sedan urminnes tider funnits gästgivaregård med utskänkning av sprit.

Inträdet i kyrkan skedde i den mån man kom fram och helst inte senare än vid sammanringningen . Det var en skam att komma sent och även att gå ut före gudstjänstens slut

Något störande oväsen vid högmässan har inte veterligen förekommit. "Läsbarn" som i oförstånd någon gång gick ut i förtid från mässan fick allt en skrapa av prästen nästa gång de kom till konfirmationsundervisningen. Det var mycket vanligare förr än nu att man efter gudstjänsten stannade utanför kyrkan och pratade med varann och de som hade lång väg åt samma håll gick ofta i sällskap hemåt eller åkte med varann. Beträffande ytterkläderna så behöll man dem på , det fanns inget ställe där man kunde hänga dem eller lägga dem ifrån sig. Kvinnorna behöll schalletterna på men karlarna tog av sig hatten och höll den i handen eller lade den på ledigt ställe på bänken.

Prydnader i kyrkan förekom långt mindre än nu , Julgran fanns dock under julen och kanske några extra blommor vid de större högtiderna. Beträffande viloplatser vid kyrkvägen avsedda för menigheten har vi just inga som vi vet om, men väl en "Prästasten" där prästen i äldre tider under sina färder mellan kyrkorna i N.Mellby och Tjörnarp satt och vilade. Där om kan ni läsa i Norra Mellby Sockenbok på sidan 229. Prästastenen ligger på Sösdala

nr 15 , alltså i Vätteryd och höjer sig markant över omgivningen.

Det är en större sprucken sten med en avsats lämplig att sitta på . Här har enligt traditionen prästen suttit och vilat på sina färder mellan kyrkorna . Även om prästen ridit , vilket var det mest vanliga då det var uselt med körvägarna, har han ändå vilat här med sitt ök och stenen har en avsats ,lagom för en fot, som han satt foten på då han seg av och på hästen. Ett kort av prästastenen med framlidne kyrkoherde Erik Göransson sänder jag med.

Vad här sagts om prästastenen gäller mycket avlägsen tid.

Vad nu gäller belysningen i kyrkan så har det givetvis varit taljljus -stearinljus- som man köpt där de fanns att köpa för någon hemmatillverkning) ^{av ljus} för kyrkans räkning vet ingen något om.

Vid julottan fanns det ett litet ljus på varje bänk, det stod i en liten bleckhyäsa och de småstumpar som blev över efter högtiden såldes senare på auktion.

Prästens predikan var i regel stelare framförd och även längre än senare tider predikningar . Ingångsord, Ämne, och avslutning var den vanliga gången i en predikan som varade i tre kvarts timma.

M.15376:11a

Landskap: Skåne Berättare: Albert Svensson

Härad: V.Göinge Berättarens yrke: f.d.lantbrukare

Socken: N.Mellby Berättarens adress: Sösdala

Uppteckningsår: 1959 Född år 1882 i Nebraska, U.S.A.

Upptecknare: Nils Månsson, Sösdala

*Kyrkoh. C. Gövansson vid prästastenen
i Vätteryd*

Ifyll ovanstående uppgifter! Skriv uppteckningen endast på den linjerade sidan

Timglas finns det ett på predikstolen ännu men det torde vara 100 år sedan det användes som tidmätare för predikan . Min far som var född 1846 kunde berätta om hur prästen vände upp och ner på timglaset i hans hemkyrka som var Huaröd i Gärds härad.

Att prästen höll en vit duk i handen under predikan har jag sett en enda gång i Häglinge kyrka , men aldrig här hemma , har inte hört talas om det heller . Det mest betydelsefulla i gudstjänsten var givetvis predikan , det var uppfattningen bland åhörarna .

Det fanns de som avsiktligt, även om det var skam, kom till gudstjänsten först när de beräknade att prästen gick upp på predikstolen för att höra predikan men slippa från mässandet .

Att prästen mässade framför altaret och predikade från predikstolen var en regel som man inte avvek ifrån.

Kyrksången var mera långsläpig än nu , Klockaren som hade sin plats framme koret ledde sången där han satt på främsta bänken en bänk som inte stod på tvären som bänkarna rere i kyrkan utan längs kyrkans riktning. Klockarebänken kallades den och givetvis reserverad för klockaren . Klockare och församling sjöng förr

utan musik och när det senare blev musik till sången var det från en vanlig kammarorgel som klockaren Samuel Larsson köpt för egna pengar, det hände troligen på 1880 talet. En något bättre kammarorgel köptes senare av socknen som också ersatte klockaren för hans utlägg till den första orgelen. År 1917 blev det en ny piporgel färdig som finns i kyrkan ännu, men är det tal om att ersätta den med en ny. Extra hjälp med sången åt klockaren har vi inte hört talas om. Vår mest berömde klockare Otto Lindblad, inte alldeles okänd för er nere i Lund, organiserade en berömd sångkör här som sjöng i kyrkan och annorstädes vid högtidliga tillfällen. Min sagesman Albert Svensson^s far var på sin tid medlem i den Lindbladska sångkören och en gammal gubbe, Lundqvist som jag träffat hade också varit med i nämnda kör. Fåänsett små mellanrum har det alltsedan varit kyrkosångkör i N.Mellby så är förhållandet ännu, den ledes av vår kantor fru Greta Oldenfors. Ett musikevenemang i N.Mellby kyrka som givit eko i de gamla protokollen anordnades någon gång på 1820-talet av herren på Maglö, kyrkans patronus generalmajor Fabian Wrede

.....
som lät sin regemantsmusikkår hålla en konsert i kyrkan.

.....
Det var ett stort evenemang som tarvade mycken förberedelse för
.....
logi åt musikkårens medlemmar som fick inkvarteras i socknen.

.....
Att växelsånger sjungits i kyrkan har säkerligen inte förekom-
.....
mit . Det är klart att man beträffande sångvalet följde högtiden.

.....
Var hälsad sköna morgonstund och den signade dag som vi nu
.....
här se på julottan och Nu kommen är vår påskafröjd på påskdagen

.....
och så vidare allt efter högtid och årstid . Förböner i kyrkan
.....
för sjuka utöver de reglementsensliga ~~könstjänst~~ bönerna har vi
.....
inte hört talas om. Pålysningarna rönt minst lika stort

.....
intresse som själva predikan och det även av kvinnorna , det var
.....
ju den tidens dagsnyheter som man fick gratis. ~~xixix~~ Giftermål
.....
och dödsfall har ju alltid väckt folks intresse och framkallat
.....
kommentarer i någon riktning.

.....
I äldre tider tog klockaren upp kollekten då den inte togs upp
.....
under sången då den fick tas upp av någon annan . Någon kollekt
.....
till en fattig präst ^{han} veterligen inte förekommit , men väl kollekt
.....
varje böndag till prästänkor inom kontraktet.

Något förhör efter predikan om dess innehåll har inte förekommit. Hemfärden från kyrkan skedde alldeles fritt och i den ordning som det bar sig, man körde i regel fort hem inte minst från julottan kunde det bli kappkörning, det ansågs otursamt att komma sist hem från julottan.

Nattvardsgången.

Hur ofta det anordnades nattvardsgång i kyrkan är jag inte säker på. Troligen var det en gång i månaden. Pålysning skedde först om teckning till nattvard en söndag före nattvardens hållande.

Det var klockaren som stod för teckningen, och stod han då framme i koret och tog emot anmälningarna antingen direkt av

den närvarande eller om denne hade bud från någon annan. Skulle ett par äkta makar gå till nattvarden behövde ju bara den ene av dem göra anmälan härom. Någon inställd nattvard på grund av uteblivna deltagare har veterligen inte förekommit. Den som sålunda skulle gå till nattvarden aktade sig vanligen för att företa sig något som var påtagligt syndigt. Ofta gick man till nattvarden på fastande mage och åt först efter hemkomsten.

Att äta någon bestämd maträtt efter hemkomsten från nattvarden var nog inte brukligt . Har hört talas om en gubbe "Assar i Sandåkra" ville helst ha en kaffegök då han kom hem , men att det var något allmänt bruk är inte troligt. Två gånger om året skulle en anständig människa gå till nattvarden . Att ta emot nattvarden omedelbart före ett viktigt avgörande har jag aldrig hört talas om, och inte om någon avgift för nattvarden heller. Nattvard vid sjukläger förekom ofta men ingen enskild kommunion eljest .

Vin och oblater anskaffades genom inköp från de ställen där sådant såldes , någon framställning av sådant hemma är ej omtalat. Vad som blev över från en nattvardsgång förvarades till nästa gång . Nattvardspolätter , Nej. Skriftermålet hölls före predikan , och på framställda frågor svarade den i församlingen som kunde och det togs för gott. Individuellt förhör kunde det inte bli , det skulle ta för långt ut på tiden. Prästen stod framme i koret och höll förhöret så där i allmänhet.

Angående utestängning från nattvard så har det förekommit.
Har kommit över en skriftlig nedteckning av framlidna lärarinnan

Sigrid Kruse, dotter till godsägaren Frans Oscar Kruse på Fredriksberg . Hon berättar. Till Fredriksberg kom en dag en karl som sökte arbete . Han hade det svårt ty ingen ville anställa honom på grund av att han blivit straffad för stöld. Kruse tog risken och anställde honom med överenskommelse att hålla tyst med karlens förflutna . Den ende som mer än Kruse kände till hans förflutna var prosten Horney därför att det stod i hans prästbetti . Experimentet lyckades bra , drängen var skötsam och ordentlig . En dag kom drängen gråtande till sin husbonde och meddelade att nu måste han flytta och lämna sin plats. Varför, Jo han hade varit i kyrkan för att anmäla sig till nattvardsgång , men den myndige prostern hade bland allt folket svarat honom , att han inte tog emot en tjuvstryker. I bfev till prostern framhöll Kruse att hans dräng blivit orättvist behandlad , då han skött sig ordentligt och därmed visat att han var på väg att bli en bättre människa. Det svar som Kruse fick från prostern var spydigt , prostern menade att Kruse ej skulle lägga sig i hur han skötte sitt ämbete , och så började en ovänskap mellan de båda myndiga herrarna som varade livet ut.

Prosten Horney dog 1865 och Kruse som var yngre dog 1901.

Det hände också att läs barn blev frävista , som det hette, och inte släpptes fram till nattvarden . Läs på sidan 309 i N.Mellby Sockenbok där ett dylikt fall relateras , men där är det en annan präst än den förutnämnde, han hette C.G.Möller.

Förberedelserna för nattvarden inskränkte sig till att man tog fram en bönbok och läste en bön ifall det var någon förberedelse alls. Klädseln var den bästa man hade att ta till , männen tog lång svart-rock (altarrock) om man hade en sådan , vilket inte alla hade särskilt de ogifta som ej skaffat sig någon "brogemans-kostym" . Kvinnorna hade också de de bästa kläderna på , svart schalett och mörka kläder och hade den vanliga utrustningen med psalmbok och lavendel ,^h näsduk . Nattvardsgång i en äldre förutvarande kyrka kan det inte bli tal om här då vi inte haft någon äldre kyrka än den vi har i bruk nu. Ringning i en liten klocka, Nej. Nattvardsgästerna satt bland den övriga publiken , men att äkta makar följdes åt till nattvarden var vanligt och hade de barn som följde dem låg detta på knä mellan far och mor.

En fullbelagd altarrund kallades för duk., Prästen räknade så och så många dukar vid den och den nattvardsgången.

Trolldom, hokus pokus i samband med nattvardsgång har jag hört talas om i ett fall . Särskilt trodd härför var en man som kallades för "Fälta-Johan" en skogens man och en enastående skicklig skytt. Det sades om honom och troddes av en del att han vid nattvarden i stället för att äta oblaten, tog ut den ur munnen och tog den med hem för att fästa den på ett träd och skjuta på den . Detta skulle ha till följd att han genom djävulens bistånd alltid skjuta rätt på ett villebråd. Det skulle vara en sorts tack från den "onde" för att han berättat mod skjutit på Frälsaren själv. Detta är det enda fall jag hört talas om.

Man gick inte fram till altarrunden med överplaggen på . Att buga och niga när man gick från altarrunden förekom inte mig veterligt.

Sösåala den 11 juni 1959

Nils Månsson